

УДК 37(477)

Світлана Бойко

Освіта як важливий чинник формування національної еліти

У статті висвітлено актуальність проблеми формування національної еліти, її ролі у житті держави і суспільства. Розкрито роль освіти у формуванні національної еліти. Звернено увагу на необхідність переходу сучасної освіти до ціннісної парадигми. Висвітлено значення мовної освіти у державотворчих процесах України.

Ключові слова: освіта, еліта, українська нація, цінності у галузі освіти, мовне навчання, мовне виховання.

Svitlana Boiko

Education as an Important Factor of Formation of the National Elite

The article shows the actuality of forming of the national elite, its role in the life of state and society. The role of education in the formation of the national elite is defined. Main attention is paid to the necessity of transition of modern education to the paradigm of value. The role of linguistic education in the state's creation processes of Ukraine is reflected.

Key words: Education, Elite, Ukrainian Nation, Values of Education, Linguistic Education, Language Training.

Светлана Бойко

Образование как важный фактор формирования национальной элиты

В статье освещена актуальность проблемы формирования национальной элиты, ее роль в жизни государства и общества. Раскрыта роль образования в формировании национальной элиты. обращено внимание на необходимость перехода современного образования к ценностной парадигме. Освещено значение языкового образования в государственнообразующих процессах Украины.

Ключевые слова: образование, элита, украинская нация, ценности в области образования, языковое образование, языковое воспитание.

Актуальність проблеми формування національної еліти, її ролі у житті держави і суспільства не викликає сумнівів. Україна вижила, вистояла і здобула незалежність значною мірою завдяки зусиллям національної еліти. Проте не забуваймо, що складний і неоднозначний шлях національної еліти в минулій та сьогочасній історії України породив також і багато помилок, які трагічно відбилися на долі нації. Нині, в умовах державної незалежності, коли виразно проявилася політична невизначеність України, історія покладає на національну еліту велику відповідальність за майбуття народу, нації [3; 4; 8; 11].

Держава Україна без національної еліти біля її керма, як стверджує І. Белебега, – не національна держава; народ, нація без національної еліти – збіговисько безбатченків; суспільство – конгломерат космополітів, а релігійні діячі без національної еліти – каста лжепророків [1].

У «Філософському енциклопедичному словнику» вказано, що еліта (від лат. *eligo* – вибираю) – це група осіб, яка займає провідне або керівне становище у будь-якій галузі людської діяльності: політичній, економічній, військовій, науковій, управлінській, культурній, інтелектуальній, спортивній тощо [6, с. 193].

Найважливішим є поділ всіх концепцій еліт на нормативні (ціннісні) та функціональні. Перші ґрунтуються на тому, що еліта має бути носієм вищого рівня культури та цивілізованості, творцем та охоронцем таких цінностей, як свобода, справедливість, правовий порядок (стабільність), культурна самобутність (нації), добробут тощо. Другі успадковують політичний реалізм Мак'явеллі і визначають еліту як будь-яку керівну меншину (без включення у це поняття ціннісних ознак). Оскільки ця тенденція наявна у засновників теорії еліт, то їх іноді називають мак'явеллістами (що може призводити до непорозуміння). Перша тенденція виразно репрезентована в Ортегі-і-Гассета («Повстання мас»). На ролі еліти у збереженні та творенні культури, нації та держави наголошували В. Липинський та Д. Донцов. Оскільки вони репрезентували різні політичні ідеології (перший – консерватизм, другий – націоналізм), то відповідно відрізнявся їхній підхід до проблеми еліти.

На думку І. Белебега, еліта лише тоді є ефективною, дієвою і життєздатною, коли вона проникає в усі складові частини країни, держави, суспільства. Внаслідок слабкої

елітності українського суспільства ми несемо суттєві втрати на кожному кроці. Не можемо збудувати національну державу – бо відсутня в її структурах національна еліта; не можемо об'єднати народ, націю – та ж причина; не маємо помісної церкви – така ж ситуація [2].

Звернемо увагу на те, що український народ перебував у рабстві багато років. Уже одним цим він суттєво відрізняється від тих народів, які мали свою державність, свою самодостатність. Статус підневільного народу, підневільної людини відбивається на психології окремої особи, психології всього народу. Характер народу, його ментальність складається з характерів-ментальностей окремих індивідумів. Як свідчить українська історія, народна енергія (крім повстань, бунтів та фізичної праці) спрямовувалася в тужливу піснечність. З одного боку – ця печаль несла мотиви безнадійності, з другого – породжувала, плекала, виношувала тональні думи, сподівання, прагнення, гартувала дух, накопичувала енергію.

Працювати еліті з таким народом, розуміти його, бути відданим йому – справа не тільки складна, вона надзвичайно небезпечна. Окупантам легше тримати в покорі темний 50-мільйонний народ, ніж невелику групу інтелектуалів і організаторів, які прагнуть навчити людину боротися за волю. Саме оця невелика кількість інтелектуалів, яка присвячує свої таланти, свою енергію політичному, ідейному оздоровленню поневоленого народу, є тим дорогоцінним скарбом суспільства, народу, нації, животворним духом, невмирущим, генеративним джерелом вічності ідейного та фізичного буття народу, нації, держави.

Порівняно невелика купка людей, що не тільки боролася з окупантами, поневолювачами, з їхніми приспівниками, колаборантами, а й докладала не менших зусиль до подолання інертності народу, його пасивності, що рівнозначно опором, протистоянню, – ця група людей є феноменом, духовним учителем народу, нації.

Сама нація далеко не завжди розуміє, що її народження, існування і розвиток стали можливими завдяки енергії, інтелектові, відданості, наполегливості тієї частини людинності, яка називається патріотичною елітою. Уявіть собі ситуацію, коли проти еліти виступали поневолювачі народу і нерідко – сам народ. Саме тому еліта інколи «зривалася» з вершин своєї спасительської місії і метала громи та блискавки в сам цей народ. Усім нам відомі гнівні, критичні слова-

стріли на адресу свого народу, які посилали Т. Шевченко, І. Франко, Леся Українка, Є. Маланюк, І. Багрянний. В. Стус та інші видатні українські патріоти. Їм боліло, що народ не завжди розумів їхні прагнення допомогти йому і відхиляє те, що повинен сприймати, чим повинен користуватися, керуватися і пишатися.

Життя і творчість видатних представників української нації, їх патріотизм, подвижницька діяльність на ниві освіти і культури дають нам підстави стверджувати, що завжди актуальною залишається потреба виховання відповідальної еліти, яка приймає зважені й раціональні рішення, захищає національні цінності, керується свідомими національними інтересами.

Сьогодні все більше науковців схиляються до думки про необхідність реформування системи освіти, якісно нового підходу до визначення її мети, завдань і змісту. Однією з провідних тенденцій розвитку й удосконалення сучасної освіти є перехід до ціннісної парадигми, що потребує розвитку системи поглядів, які інтегрують аксіологічні основи традиційних та інноваційних процесів, і зумовлені низкою суперечностей між:

- кризовим станом вітчизняної освіти та відсутністю чітко окреслених шляхів його подолання;

- актуалізацією гуманістичних засад освіти та освітньою практикою, яка не до кінця позбулася авторитарних тенденцій;

- вимогами соціального замовлення суспільства у формуванні висококваліфікованих кадрів, освічених громадян, патріотів Батьківщини і відсутністю чітких ціннісних орієнтирів формування такої особистості;

- потребами особистості в творчій самореалізації та реальними умовами й можливостями сучасної вітчизняної освіти

- актуальними потребами сучасної освітньої теорії і практики у ціннісних орієнтирах, а також відсутністю широкої розробки теоретичних основ педагогічної аксіології тощо [9].

Ідея переходу сучасної освіти до ціннісної парадигми знайшла втілення у низці нормативних документів, зокрема у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст., законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні, Основних орієнтирах виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України, в яких наголошено на необхідності формування особистості на засадах загальнолюдських, загальноєвропейських і національних цінностей.

У сучасних умовах надзвичайно важливою є розробка аксіологічних основ змісту виховання, яка була б сформована з урахуванням історичного досвіду навчання і виховання дітей та молоді і теоретичних основ, сформованих у науково-методичних та історико-педагогічних працях учених, педагогів, громадських діячів, що працювали у різні історичні періоди у межах вітчизняного освітнього простору. Їхній аналіз, оцінка і творче осмислення сприятимуть впровадженню прогресивних надбань педагогічної аксіології як науки, покликаній вивчати природу освітніх цінностей, їх функції та взаємозв'язки, а також розвиток в історичній ретроспективі, у сучасну теорію і практику, позитивно впливаючи на удосконалення процесу виховання й навчання підростаючого покоління, переорієнтування його на провідні демократичні цінності, здійснення прогностичного аналізу щодо ціннісного наповнення української освіти у майбутньому тощо.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що проблемі цінностей у галузі освіти приділялася значна увага. Розробкою наукових основ аксіологічної проблематики займалися Б. Ананьєв, Є. Бистрицький, А. Гусейнов, О. Дробницький, О. Здравомислов, М. Каган, Г. Олпорт, М. Розов, М. Рокич, В. Сержантов, В. Тугаринов, І. Фролов, В. Шинкарук та ін. Не залишалася ця проблема й поза увагою педагогів. Зокрема, окремі аспекти проблеми цінностей відображені у педагогічній спадщині Ф. Дістервега, Я. Коменського, Дж. Локка, Й.-Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, К. Ушинського, В. Сухомлинського та ін.

У нашій статті ми хотіли б звернути увагу на мовну освіту, на потребу осмислити мову як цінність, адже наше майбутнє не в останню чергу залежить від того, наскільки цілісним буде мовно-культурне середовище в Україні. Цікавість до мовного питання викликана наявністю масової двомовності в Україні, потоками нових англомовних слів у розмовному стилі, активною взаємодією літературної мови та соціолектів. Основна мета статті – розкрити значення мовної освіти як важливого чинника формування національної еліти та чинника, який допомагає об'єднувати населення країни в націю.

Науковці розрізняють два складники мовної освіти: мовне навчання й мовне виховання. Мовне навчання передбачає опанування мовних знань, розвитку грамотного мовлення та високої мовної культури. Завдяки ґрунтовній науково-методичній забезпеченості цей складник стоїть у нас на досить високому рівні [10, с. 65–66]. Проте мовна освіта в жодному разі не має зводитися лише до навчання. Не менш важливе завдання вчителя і викладача – виховувати в учнів та студентів свідоме ставлення до української мови як до суспільної цінності, формувати почуття відповідальності кожного за її стан, за її теперішнє і майбутнє. Формувати правильне ставлення до мови і є метою мовного виховання.

Цей аспект ми недооцінюємо: заняття в школах і вищих навчальних закладах скеровані переважно на прищеплення грамотності, тоді як плекання ціннісного ставлення до мови вважають чимось необов'язковим, непрактичним, «ідеалістичним». І коли, скажімо, пересічний київський школяр чи студент має з української мови найвищу оцінку чи бал, але в повсякденному житті нею ніколи не спілкується, – це закономірний наслідок доброго мовного навчання й поганого мовного виховання. Ясна річ, щоб українська мова надійно закріпилася в молодіжній субкультурі, самого мовного виховання замало. Проте справедливо й те, що мовний нігілізм підлітків часто впливає не з якоїсь свідомої позиції, а з того, що їхнє мовне виховання ми часто пускаємо на самоплив. І мовна освіта лишається недостатньою та неповноцінною.

Формувати ціннісне ставлення до мови варто в будь-якій мовній спільноті. Попри те, що за роки незалежності українська мова подекуди зміцнила свої позиції, захищена державним статусом, ми все ще не можемо викреслити її зі списку загрожених (чи потенційно загрожених) мов. Як свідчать соціологічні опитування, частка тих, хто розмовляє українською у віковій категорії до 30 років, нижча, ніж загалом по масиву, й ще нижча, ніж у старшій віковій групі. А це означає, що з бігом часу кількість людей, які вживають лише російську, може збільшитися [7, с. 86]. Наведений факт засвідчує про те, що у свідомості сучасного молодого покоління панує не просто байдужість, а й навіть зневага щодо мови. І навряд чи така, м'яко кажучи, неприхильна оцінка співмірна з тією величезною роллю, яку мова відіграє в житті цілого суспільства й кожного з нас.

Що ж заважає зацікавленому, небайдужому ставленню до мови? Відповідей може бути декілька. На нашу думку, найголовнішими є: тривале перебування мовного питання на задвірках державних пріоритетів, невизначено-невизраза мовна політика, малодієвість мовного законодавства, врешті, прояви антикультурної традиції. Проте названі чинники радше належать до наслідків. Бо основна причина, на наш погляд, – це прогалини й прорахунки в мовній освіті.

Утім, у галузі мовної освіти поки що більше недослідженого, ніж дослідженого. Потребують, наприклад, глибшого вивчення її стан і динаміка в різних регіонах України та в різних суспільних групах (вікових, статевих, професійних), поширеність мовних стереотипів і забобонів. Не всі ці параметри є очевидними, тому слід з'ясувати, а в разі потреби й удосконалювати методи діагностики та емпіричних досліджень мовної свідомості. Зарубіжні соціолінгвісти вивчають її за допомогою анкет, питальників, методів інтерв'ювання, аналізу ЗМІ тощо. Вельми перспективним видається застосування проєктивних тестів – досліджування реакцій інформантів на гіпотетичні ситуації, за якими можна встановити різні параметри мовної свідомості.

Історичні шляхи, які судилося пройти українській мові, потребують наукового пояснення того, в яких зв'язках перебувають такі явища, як життя народу в різних державах і формування мовно-національної свідомості українців [5, с. 24].

Інколи ми втішаємося думкою: якщо українська мова вистояла кілька століть бездержавності й російщення, вистає вона й у майбутньому. Однак цей довід не є аж таким переконливим. Треба враховувати реалії ХХІ століття – доби глобальних урбанізаційних і міграційних потоків, доби небувалого панування над людьми ЗМІ та Інтернету. Ці чинники загостряють конкуренцію мов, зроблять їхню боротьбу за життєвий обшир іще інтенсивнішою й жорстокішою. Ві-йни здавна були трагічним супутником людства. Але якщо всі попередні століття вони спалахували за географічний простір, то нині розгортаються головню за простір культурно-інформаційний, за людський мозок [10, с. 89].

Таким чином, якщо протягом минулих століть мовна стійкість була потрібна українцям, щоб зберегти мову в ситуації бездержавності, то в нинішньому – щоб захистити мову в епоху глобалізації.

Яка головна мета мала б стояти нині перед державною політикою щодо української мови? Безперечно, розширити сфери її вжитку, піднести масову грамотність і мовну культуру. Зрозуміло, що досягти цього без подолання всюдисущого мовного нігілізму та зневаги до рідної мови неможливо. Отже, далі ми спробуємо з'ясувати шляхи й можливості цілеспрямованої мовної освіти в сучасній Україні.

Впливати на мовну поведінку найдоцільніше через мовну свідомість, цілеспрямовано формуючи в ній відповідні мотиви й настанови. Виховання мовно свідомих громадян – це турбота про успішний розвиток мови, посилення її опірності до явищ інтерференції та лінгвоциту. Прищеплюючи молоді погляд на мову як на життєву цінність, ми тим самим робимо мудру інвестицію в її благополуччя завтра, захищаємо екологію мовного середовища в цивілізований, ненасильницький спосіб.

Мовне виховання передбачає собою виховання в молодого покоління мовоприхильності, учити відчувати значущість мови як духовного блага, усвідомлювати особисту відповідальність за її стан і потребу дбати про неї скрізь і завжди. Це значить виховувати такого мовця, який: 1) не просто знає норми, а й неухильно дотримується їх; 2) го-

ворить правильно не тому, що хтось примушує, а тому, що інакше не може; 3) прагне до мовного самовдосконалення; 4) розуміє як свої мовні права, так і мовні обов'язки; 5) сповідує ціннісне ставлення до мови, яке перетворилося на тверде переконання й зумовлює всю його мовну поведінку. При цьому дуже важливо, щоб носіями високої мовної свідомості були не лише вузький прошарок культурної еліти, а й широкі верстви людей, навіть без гуманітарної освіти. Тоді мовне виховання може стати окремим напрямом державної мовної політики, важливим соціальним завданням загальноосвітніх та вищих навчальних закладів.

Мовне виховання – це тривалий безупинний процес, який безпосередньо залежить від налагодженої роботи різноманітних каналів впливу на мовну поведінку. До них належать: родина, освітні заклади, ЗМІ, державні структури та громадсько-політичні організації. Причому серед усіх чинників найвагомими Н. П. Шумарова називає мову батьків і шкільного навчання [13, с. 106].

Рідна мова – чинник буття нації, такий же важливий, як і спільні територія, історичне минуле, риси культури, традицій і характеру. Відшліфована літературна мова та її добре знання згуртовують націю, підносять її самосвідомість, що, своєю чергою, допомагає досягати рівноправних, партнерських стосунків з іншими народами. Така нація зазвичай викликає пошану, її сприймають як виразно окремішню й самодостатню. Якщо ж хтось кепсько володіє рідною мовою, він тим самим не лише засвідчує власну недорікуватість, а й кидає тінь на всю націю, бо створює враження її «штучності», культурної неповноцінності. Утрата самообутовності й подальше розчинення в іншій нації майже завжди починаються з утрати мови.

Формування високої мовної свідомості українців – бажана мета мовної політики. Мовна свідомість розвивається тим швидше, чим більше уваги мовній сфері приділяють держава й суспільство. Важить і загальне піднесення духовної культури, освітнього рівня людей. Краще, коли мовна свідомість визріває одночасно з почуттям патріотизму й іншими формами свідомості – національною, правовою, історичною. Адже якщо людина пишається своєю державою і своїм народом, сумлінно виконує конституційні обов'язки, усвідомлює головні чинники націєтворення, вона неодмінно переконається й у значущості рідної мови, в необхідності її плекати та захищати.

Цілісна взаємодія всіх згаданих виховних інститутів має підвищити в суспільстві повагу до мови, загострити нетерпимість до мовного нігілізму й антинормалізаторства, створити атмосферу, яка заохотить кожного відчувати себе учасником мовного процесу й замислитися про власну відповідальність за долю рідної мови.

Підсумовуючи результати дослідження, можна зробити висновок: що більше освічених громадян, то багатша держава [12]. Тому завдання гуманітаріїв – враховуючи передові здобутки своїх галузей, брати участь у формуванні суспільної ідеології, допомагати сучасникам формувати їхній світогляд і ціннісні орієнтації, збагачувати духовний світ і загальну культуру. У цьому – роль гуманітарних наук як безпосередньої виробничої сили.

1. *Белебеха І. О.* Національне прозріння українців. – Харків: Видавництво «ФОР Здоровий Я. А.», 2012. – 580 с. 2. *Белебеха І. О.* Українська еліта. – Х.: Видавництво журналу «Березіль», 1999. – 345 с. 3. *Бойченко І. В.* Філософія незалежної України: витоки, напрями, представники: монографія / І. В. Бойченко; КНУ ім. Т. Шевченка. – К.: Промінь, 2013. – 375 с. 4. Еліта: витоки, сутність,

перспектива / За ред. акад. В. Г. Кременя. – К.: Товариство «Знання» України. – 2011. – 527 с. 5. *Єрмоленко С. Я.* Мова і українознавчий світогляд: Монографія. – К.: НДІУ, 2007. – 444 с. 6. *Лісовий В.* Еліта / В. Лісовий // Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. – С. 193–195. 7. Мовний баланс України / Упоряд. О. Медведєв // Сучасність. – 2007. – № 9. – с. 69–89. 8. *Найчук А.* Філософсько-педагогічна думка України: динаміка у цивілізаційному вимірі: монографія. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. – 209 с. 9. *Невмержицька О. В.* Аксиологічні виміри вітчизняного освітнього простору: історичний аспект: монографія. – Дрогобич:

Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка, 2013. – 490 с. 10. *Селігей П. О.* Мовна свідомість: структура, типологія, виховання / НАН України. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2012. – 118 с. 11. Українська еліта та її роль в державотворенні. Наукові записки. – Вип. 1. – К. – 2000. – 255 с. 12. *Шевчук О. А.* Еліта як домінанта розвитку людського капіталу. – К., 2012. – 248 с. 13. *Шумарова Н. П.* Мовна поведінка як форма вираження ціннісних орієнтацій // Мова тоталітарного суспільства. – К., 1995. – С. 100–106.

УДК 323.24(477)

Воропаєва Тетяна

Цивілізаційний поступ українства: теоретико-емпіричні результати дослідження

У статті розглядається цивілізаційний поступ українства та особливості цивілізаційного процесу в Україні. Аналізуються теоретико-емпіричні результати дослідження.

Ключові слова: цивілізаційний розвиток, цивілізаційні процеси, українство, європейська цивілізація.

Voropayeva Tetiana

Civilization Progress of the Ukrainianness: Theoretical and Empirical Findings

This paper deals with the civilizational development of Ukrainianness and the features of civilization process in Ukraine. The results of theoretical and empirical research are analyzed.

Keywords: civilization development, civilizational processes, Ukrainianness, European civilization.

Воропаєва Татьяна

Цивилизационный прогресс украинства: теоретико-эмпирические результаты исследования

В статье рассматривается цивилизационное развитие украинства и особенности цивилизационного процесса в Украине. Анализируются теоретико-эмпирические результаты исследования.

Ключевые слова: цивилизационное развитие, цивилизационные процессы, украинство, европейская цивилизация.

Проблема цивілізаційного розвитку різних країн і народів гостро стояла упродовж усього історичного шляху розвитку соціогуманітаристики і мала найрізноманітніші способи вирішення. Як правило, цивілізаційна проблематика актуалізувалась в умовах кризових, перехідних періодів розвитку суспільства, коли виникала необхідність нового самовизначення соціуму, а також вибору нових політико-правових, соціально-економічних та соціокультурних моделей розвитку. У зв'язку з цим перехідні й кризові періоди можна розглядати як особливий поворотний пункт у розвитку суспільства та особистості, коли не тільки відбуваються кардинальні зміни у багатьох сферах, але й уможливаються наукові дослідження реальних («свіжих») соціокультурних трансформацій. Саме тому аналіз цивілізаційного поступу українства для українознавства як сучасної інтегративної науки є надзвичайно актуальним.

Відомо, що основними характеристиками актуального стану сучасної науки є *постнекласична раціональність* (з її міждисциплінарним дискурсом; герменевтичним стилем мислення; парадигмальною толерантністю (В. Стьюпін); мережевим принципом організації знання (Дж. Чью); «критичним самоосмисленням дисципліни» (К. Джерджен); «легалізацією внутрішньо-суб'єктивного досвіду» (А. Юрєвич)), *тенденція до інтеграції наукового знання* тощо [1]. *Ключовими ідеями постнекласичної науки* є: 1) ідея конвергенції; 2) ідея соціокультурної обумовленості людського знання; 3) діалог соціогуманітаристики та природознавства. Це дозволяє зняти протистояння «наук про дух» і «наук про природу», організувати не тільки міждисциплінарний, але й трансдисциплінарний дискурс. Складне, нелінійне мислення здатне інтегрувати не тільки різні грані пізнання, але й різні наукові парадигми. Для постнекласичного мислення властиве інтегративне розуміння людського буття як цілісності

(в єдності його тілесного, душевного й духовного рівнів [3]). Тому постнекласична раціональність може виступати в якості специфічного інструмента аналізу багатовимірних феноменів «з підвищеною гносеологічною й онтологічною складністю» (Дж. Келлі), до яких відноситься і українство (яке розглядається в контексті цивілізаційного поступу). У цьому випадку можлива інтеграція різнопланових методологічних стратегій, спрямованих на вивчення різних аспектів цивілізаційного поступу українства, синхронних і діахронних репрезентацій цивілізаційного розвитку, що може призвести до створення взаємоузгодженої дослідницької мережі з активною функціонуючою системою «концептуальних мостів».

Оскільки українознавство утверджується сьогодні як інтегративна наука [1, с. 45–48]), то необхідно чітко виокремити різні рівні інтегративності: 1) *комплекс* (репрезентує інтегративні процеси нижчого рівня); 2) *синтез* (репрезентує інтегративні процеси середнього рівня); 3) *інтеграцію* (репрезентує інтегративні процеси вищого рівня, що передбачають тісну взаємодію кількох наук (або наукових галузей), які всебічно й одночасно вивчають один і той самий предмет або об'єкт [7, с. 16–30]), які співвідносяться з *полідисциплінарними, міждисциплінарними й трансдисциплінарними* методологічними стратегіями [1, с. 45–54]).

Наприклад, дослідження вважається *полідисциплінарним*, коли певний об'єкт різнобічно вивчається декількома науковими дисциплінами одночасно; при цьому кожна з цих дисциплін може використовувати власні методологічні принципи, вносячи свій внесок у «загальну скарбничку» знань про досліджуваний об'єкт [4, с. 193–201]. Дослідження вважається *міждисциплінарним*, якщо воно проводиться з використанням не тільки спільних категорій, але й з кооперуванням різних наукових дисциплін. Для *трансдисциплінарних* досліджень характерний науковий пошук, спрямований «крізь», «через»